

УДК 327

<https://doi.org/10.34142/24130060.2023.27.2.08>

РОЗВИТОК АМЕРИКАНО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН У ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

М.Ю. Онацький, Г.С. Панасенко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті проаналізовано розвиток американо-ізраїльських стосунків після завершення «холодної війни». Досліджено етапи еволюції двосторонніх відносин у 1990-х – 2000-х рр. Розглянуто особливості стратегічного партнерства між США та Ізраїлем. Висвітлено основні напрями двосторонньої взаємодії. Досліджено специфіку розвитку військово-політичного співробітництва Сполучених Штатів Америки та Держави Ізраїль у постбіполярний період. Розглянуто особливості співпраці в торговельно-економічній сфері. Висвітлено роль та місце США в переговорному процесі з метою дипломатичного врегулювання арабо-ізраїльського протистояння. Проаналізовано існуючі розбіжності та проблеми, що мають місце у відносинах США та Держави Ізраїль.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, Ізраїль, двостороння взаємодія, військово-політичне співробітництво, торговельно-економічна сфера, дипломатичне врегулювання.

THE DEVELOPMENT OF AMERICAN-ISRAELI RELATIONS IN THE POST-BIPOLAR PERIOD

M. Onatskyi, H. Panasenko

The development of American-Israeli relations after the end of the Cold War was analyzed in the paper. The purpose of the article is to analyze the development of relations between the United States and Israel in the post-bipolar period. The stages of the evolution of bilateral relations in the 1990s - 2000s are studied.

It should be noted that Israel's policy towards Arab countries (including within the framework of the Middle East peace process) quite often conflicted with Washington's strategic interests.

It is indicated that one of the specific features of the development of American-Israeli relations in the 1990s and 2000s was the gradual reduction of economic support to Israel and the provision of exclusively military aid. In this way, Israel demonstrates its desire to reduce its own dependence on economic support from the United States. At the same time, as in the years of the «Cold War», in the post-bipolar period, the foreign economic dependence of the State of Israel on trade with the United States of America continues.

It was noted that an important argument emphasized by Washington was also the change in the ethno-demographic balance in the region, namely, the steady growth of the Arab population living in the territory that is part of Israel. According to the White House, this will sooner or later lead to the fact that the Arab population in the State of Israel will exceed the number of representatives of other nationalities, and this will only exacerbate the Palestinian-Israeli conflict in the country.

The features of the strategic partnership between the USA and Israel are considered. The main areas of bilateral cooperation are highlighted. The specifics of the development of military-

political cooperation between the United States of America and the State of Israel in the post-bipolar period have been studied. Peculiarities of cooperation in the trade and economic sphere are considered. The role and place of the USA in the negotiation process with the aim of diplomatic settlement of the Arab-Israeli confrontation is highlighted. The existing disagreements and problems in the relations between the USA and the State of Israel are analyzed.

Key words: *United States of America, Israel, bilateral interaction, military-political cooperation, trade and economic sphere, diplomatic settlement.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі відносини з Ізраїлем виступають важливою складовою близькосхідної політики США. У той же час, протягом 1990-х – 2000-х рр. стосунки між двома державами зазнали певної еволюції. В зв'язку з цим актуального значення набуває дослідження особливостей розвитку американо-ізраїльських стосунків після завершення «холодної війни».

Аналіз актуальних досліджень. Обрана для дослідження тема знайшла певне висвітлення в науковій літературі. Серед основних публікацій можна назвати праці О. Буліна (2023), А. Вергелеса (2020), О. Вишнякова (2023), О. Коппель (2009) В. Логвиненко (2012), О Чебана (2021), В. Шведа (2021).

Серед основних тем досліджень – становлення та еволюція американо-ізраїльських стосунків, специфіка розвитку військово-політичного співробітництва США та Ізраїлю, особливості двосторонньої співпраці в економічній сфері, участь США в процесі мирного врегулювання на Близькому Сході. В той же час окремі аспекти теми залишаються не достатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення.

Мета статті – проаналізувати розвиток відносин США та Ізраїлю у постбіполярний період.

Виклад основного матеріалу. Геополітичні трансформації, що відбулись наприкінці 1980-х на початку 1990-х рр., розпад СРСР та Організації Варшавського договору ознаменували собою початок формування нового світового порядку, в якому США почали займати домінуюче становище. Внаслідок операції «Буря в пустелі» в січні 1991 р. військово-політичний баланс сил на Близькому Сході в цілому та в районі

Перської затоки зокрема різко змінився на користь Сполучених Штатів Америки. Розпад Радянського Союзу призвів до значного послаблення позицій тих арабських країн, які виступали союзниками СРСР та складали основу антиізраїльського блоку, передусім – Іраку, Сирії та Лівії.

Вказані зміни стали черговим випробуванням і для американо-ізраїльського альянсу. На глобальному рівні розпад Радянського Союзу у певній мірі зменшив значення Ізраїлю як регіонального союзника США. У той же час у 1990-х рр. все ще продовжувалось протистояння між Ізраїлем та тими арабськими державами, які протягом тривалого часу були союзниками СРСР, а наприкінці XX – на початку XXI ст. становили небезпеку інтересам Ізраїлю з точки зору його політичної стабільності – Іраком, Лівією, Сирією, а також Іраном.

На регіональному рівні Вашингтон намагався використати ситуацію, що склалася в регіоні для остаточного врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, що, в свою чергу, вимагало від Ізраїлю проведення більш гнучкого зовнішньополітичного курсу. Відносини між союзниками в 1990-х рр. багато в чому залежали від бажання й готовності Ізраїлю йти на поступки, необхідні для просування мирного процесу.

Мирний процес, запущений в середині 1970-х рр., отримав своє продовження в період перебування на посаді президента США Б. Клінтона. В 1993 р. за посередництва Сполучених Штатів було підписано угоду між Ізраїлем та Палестиною. Підписання угоди стало наслідком з одного боку еволюції поглядів серед представників Організації звільнення Палестини на чолі з Я. Арафатом та посилення позицій поміркованого крила в цій організації, з іншого – приходом до влади в Ізраїлі лівоцентристів, налаштованих на досягнення компромісу з поміркованими представниками палестинського руху опору. Передумовою укладання угоди стало визнання Організацією звільнення Палестини (ОЗП) права Держави Ізраїль на існування, а також відмова від силових акцій щодо Ізраїлю. Натомість Ізраїль визнав за ОЗП право представляти всіх палестинців.

13 вересня у Вашингтоні за посередництва Б. Клінтона між Ізраїлем та Палестиною була підписана угода, основним положенням якої було надання палестинським територіям у районі Єрихона та сектора Газа обмеженої автономії. Протягом двох місяців з моменту підписання договору з територій, яким була надана обмежена автономія, мали бути виведені ізраїльські збройні формування. На територіях, яким було надано автономний статус, Організація звільнення Палестини отримувала право створювати воєнізовані структури із власним озброєнням, які мали виконувати функції сил правопорядку.

В 1994 р. за посередництва США у Вашингтоні було підписано ще один важливий договір – мирну угоду між Ізраїлем та Йорданією. Станом на той момент у Йорданії вже сформувались партнерські стосунки зі Сполученими Штатами Америки. Країна перетворилась на одного з важливих американських союзників на Близькому Сході, якому США постачали озброєння та військову техніку. Підписавши мирний договір з Ізраїлем Йорданія офіційно визнала факт існування Держави Ізраїль. Цей крок ознаменував завершення конфронтації Ізраїлю ще з однією сусідньою державою, з якою він має спільний протяжний кордон. Згодом між двома державами встановились прагматичні партнерські стосунки.

Варто зазначити, що політика Ізраїлю відносно арабських країн (у тому числі в рамках близькосхідного мирного процесу) досить часто йшла в розріз із стратегічними інтересами Вашингтону. Так, праві політичні сили в Ізраїлі зазвичай досить негативно ставились до мирного процесу, який було запущено в Осло в 1993 р. Будь-які поступки з боку Ізраїлю правоконсервативні партії часто сприймали як ознаку політичної слабкості. Багато в чому саме жорстка політика ізраїльського уряду на чолі з Б. Нетаньяху стала причиною стагнації мирного процесу в другій половині 1990-х рр. і тим самим поставила під загрозу одну з найважливіших цілей США в регіоні – якнайшвидше врегулювання конфлікту.

Наслідком стало те, що укладені домовленості, передусім палестино-ізраїльські, часто порушувались обома сторонами конфлікту. Це призводило до неодноразового загострення ситуації та не дозволяло в подальшому узгодити принципово важливі деталі, і в повній мірі скористатись досягнутими домовленостями для остаточного мирного врегулювання палестино-ізраїльського протистояння.

У той же час, не дивлячись на ряд проблем, пов'язаних із дотриманням укладених угод, слід відзначити той факт, що в цілому мирні ініціативи 1990-х рр. створили нову близькосхідну атмосферу, в якій вже не було місця збройній конфронтації арабського світу проти Ізраїлю. Арабо-ізраїльський конфлікт звужився до палестино-ізраїльського та сирійсько-ізраїльського протистоянь (Koppel, 2009, s. 39).

Друга половина 1990-х рр. позначена зміцненням американо-ізраїльського альянсу, що було пов'язано із появою нових загроз, що виявились однаково небезпечними як для Америки, так і для Ізраїлю. З-поміж них основною і для США, і для Ізраїлю стала загроза розповсюдження зброї масового ураження. Серед країн близькосхідного регіону, які в 1990-х рр. почали активно розробляти власні ядерні програми, а також хімічну та біологічну зброю, слід назвати Лівію, Ірак, Іран, Сирію.

Перше десятиліття XXI ст. в історії американо-ізраїльських відносин позначене активізацією боротьби з терористичною загрозою. В Ізраїлі розгорілась т. зв. друга інтифада, загострилась ситуація в секторі Газа, а США 11 вересня 2001 р. пережили прямі терористичні атаки. Необхідність протидії терористичній загрозі потребувала об'єднання та координації зусиль двох держав. Боротьба з ісламськими екстремістськими організаціями, які однаково вороже ставились як до Ізраїлю, так і до Сполучених Штатів, сприяла консолідації зусиль двох держав і зміцненню їх стратегічного партнерства на початку 2000-х рр. Тель-Авів підтримав наміри Вашингтону розпочати антитерористичну операцію в Афганістані і війну в Іраку з метою усунення від влади партії БААС на чолі з С. Хусейном.

Важливим напрямом двосторонньої взаємодії в цей період продовжувала залишатись військово-технічна співпраця США та Ізраїлю. Співробітництво між Ізраїлем та США у сфері озброєння набуло комплексного характеру. Загальні обсяги військової допомоги, яку США щороку надавали Ізраїлю, протягом 1990-х рр. становили близько 1,8 млрд. дол. У 2001 р. США та Ізраїль підписали спільний меморандум про взаєморозуміння, наслідком чого стало збільшення обсягів американської військової допомоги Тель-Авіву до 2,4 млрд. дол. Після 2003 р. Ізраїль залишався в трійці провідних її одержувачів (після Іраку та Афганістану).

З 2000 до 2009 р. Вашингтон поставив Тель-Авіву понад 670 млн. одиниць зброї та обладнання вартістю близько 19 млрд. дол. Зокрема, США надали Тель-Авіву 1,3 млрд. дол. на розробку літака «Лаві» та 200 млн. дол. на створення сучасного танка «Меркава».

В серпні 2007 р. відбулось підписання наступного Меморандуму про взаєморозуміння, після чого адміністрація Білого дому оголосила про збільшення американської військової допомоги Ізраїлю на 6 млрд. доларів протягом наступного десятиріччя. В 2009 р. військова допомога США становила 2,55 млрд. дол. і до 2011 р. досягла 3 млрд. дол. на рік. Згідно десятирічного плану, запропонованого Вашингтоном, військова допомога Тель-Авіву протягом 2012-2018 рр. мала складати щорічну суму близько 3,09 млрд. дол. (Logvunenko, 2012, s. 53).

У 2006 р., під час другої ліванської війни, Ізраїль отримав дозвіл на використання озброєнь з американських військових складів, після чого кількість американської зброї на ізраїльських складах була подвоєна. Вважається, що таке збільшення запасів зброї було спрямоване на стримування іранської загрози.

Зворотною стороною отримання масштабної американської військової допомоги стала досить жорстка регламентація її використання. Так, отриману допомогу Ізраїль має витратити здебільшого на придбання американської

військової техніки. Лише чверть отриманих коштів американці дозволяють реалізувати в Ізраїлі (причому на чітко встановлені проекти).

Обмеження стосуються також і експорту ізраїльських озброєнь, який за період з 2012 р. по 2022 р. зріс на 67% і наразі становить близько 12,5 млрд. дол. Намагаючись контролювати напрями військового експорту Ізраїлю, а також реекспорту Ізраїлем американського озброєння, Вашингтон прагне не допустити потрапляння стратегічно важливих військових товарів та технологій до тих країн, які не є партнерами Сполучених Штатів (передусім, мова йде про Китай) (Miroshnuchenko, 2023).

Однією зі специфічних рис розвитку американо-ізраїльських відносин у 1990-х – 2000-х рр. стало поступове скорочення економічної підтримки Ізраїлю та надання виключно військової допомоги. Таким чином Ізраїль демонструє прагнення зменшити власну залежність від економічної підтримки з боку США. У той же час, як і в роки «холодної війни» в постбіполярний період продовжує зберігатись зовнішньоекономічна залежність Держави Ізраїль від торгівлі зі Сполученими Штатами Америки. Свідченням цього є те, що протягом багатьох десятиліть США виступають найбільшим торговельним партнером Ізраїлю, а обсяги двосторонньої торгівлі продовжують зростати. Якщо в 2013 р. вони становили 36 млрд. дол., то в 2023 р. – 50 млрд. дол. У той же час, частка американської продукції у загальному товарообігу Ізраїлю навпаки поступово скорчується. Якщо в 2001 р. вона становила 28,6%, то в 2018 р. – 19,5%. (Vyshniakov, 2023).

Розглядаючи особливості американо-ізраїльської взаємодії в ХХІ ст., слід констатувати, що на відміну від 1990-х рр., початок 2000-х рр. позначений певним послабленням посередницької ролі США у процесі дипломатичного врегулювання палестино-ізраїльського протистояння. Так, у 2002 р. Вашингтон представив план поетапного врегулювання найбільш суперечливих питань, що існували між Ізраїлем та Палестиною. «Дорожня карта», що була розроблена адміністрацією Білого дому, передбачала реалізацію наступних кроків:

- припинення силових акцій з боку палестинців;
- створення незалежної палестинської держави з умовними кордонами;
- формування владних інститутів на палестинських територіях;
- ухвалення конституції Палестинської держави;
- набуття членства Палестини в ООН;
- зміцнення органів влади Палестинської держави, фіксація її кордонів;
- вирішення проблеми палестинських біженців;
- остаточне врегулювання питання щодо наявності ізраїльських поселень на західному березі р. Йордан;
- визначення статусу м. Єрусалим.

Таким чином, кінцевою метою даної ініціативи мало стати створення двох незалежних держав – Ізраїлю та Палестини. Власне кажучи, Дж. Буш-молодший став першим американським президентом, який публічно визнав право палестинців на створення власної держави і висловився за дводержавну формулу врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Втім, у межах вказаної ініціативи Ізраїль та Палестина не змогли виконати навіть «план-мінімум» – нормалізувати ситуацію в межах Палестинської автономії. Серед основних причин цього – початок другої ліванської війни (2006 р.), прихід до влади в секторі Газа радикального руху «ХАМАС» (2007 р.), а також небажання сторін йти на взаємні поступки.

Після обрання на посаду президента США Барака Обами в 2009 р. нова адміністрація Білого дому мала намір вибудувати нову політику у відносинах з арабським та мусульманським світом, яка відрізнялася б від тієї, яку проводила попередня адміністрація на чолі з Дж. Бушем-молодшим. Під час своєї каїрської промови 2009 р. Б. Обама підкреслив непорушність союзницьких відносин між США та Ізраїлем і заявив, що не стане відступати від існуючих принципів надання підтримки державі Ізраїль. У той же час,

американський президент висловив симпатію до палестинців, засудивши тривалу експансію ізраїльських поселенців на західному березі р. Йордан.

Виступ Б. Обама в Каїрі ознаменував початок певного охолодження в американо-ізраїльських відносинах. Серед іншого цьому сприяв також і той факт, що і в період передвиборчої кампанії у Сполучених Штатах, і після обрання на посаду президента США ходили наполегливі чутки про те, що Б. Обама насправді є мусульманином (через його африканське коріння), і що саме це й обумовлювало його проарабські погляди на процес врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Американо-ізраїльські стосунки дещо покращились у 2010 р. коли адміністрація Білого дому зробила заяву про надання Ізраїлю військової допомоги в розмірі 502 млн. доларів для розробки системи протиракетної оборони «Залізний купол», а також після виступу президента США під час сесії Генеральної асамблеї ООН у вересні 2011 р. У своїй промові він заявив, що до створення палестинської держави можуть призвести лише переговори з Ізраїлем. Згодом очільник Білого дому проінформував керівника Палестинської автономії М. Аббаса, що в разі звернення Палестини до ООН з вимогою включити її до складу організації, США скористаються своїм правом вето у Раді Безпеки.

Водночас, під час переговорів з Тель-Авівом Вашингтон наполягав на необхідності позитивного вирішення питання щодо створення незалежної Палестинської держави на територіях Західного берегу р. Йордан, які були підконтрольні Палестинській національній адміністрації на чолі з М. Аббасом. Одним із аргументів при цьому було те що при владі тут перебували помірковані політичні сили на чолі з ОЗП, яким вдалось здійснити ряд перетворень, наслідком яких стала певна політична та економічна лібералізація в ПНА.

Важливим аргументом, на якому наголошував Вашингтон, була також зміна етно-демографічного балансу в регіоні, а саме – неухильне зростання кількості арабського населення, яке проживає на території, що входить до

складу Ізраїлю. На думку Білого дому це рано чи пізно призведе до того, що в Державі Ізраїль чисельність арабського населення (яке наразі складає 20% від загальної кількості населення Ізраїлю) перевищуватиме кількість представників інших національностей, а це лише загострить палестино-ізраїльське протистояння в країні. Втім, подальший розвиток ситуації подібні припущення не підтвердив – у другому десятилітті ХХІ ст. і на території основної частини Ізраїлю, і на палестинських територіях кількість арабського та неарабського населення збільшувалась у приблизно однакових пропорційних співвідношеннях.

Водночас, слід зауважити що з 10 млн. осіб, які наразі проживають в Ізраїлі, приблизно $\frac{1}{4}$ населення є вихідцями з інших країн світу, які в різний час мігрували до Ізраїлю. Так, за різними даними після розпаду СРСР з країн пострадянського простору до Ізраїлю мігрував 1 млн. осіб (і це без урахування тих вихідців з держав Східної Європи, які переїхали до Ізраїлю в роки «холодної війни»).

Не дивлячись на прагнення Вашингтону тристоронній переговорний процес позитивних зрушень не мав. Основною причиною стали різні погляди сторін на процес врегулювання одного із найбільш болючих і для палестинців, і для ізраїльтян питань – проблему будівництва ізраїльтянами поселень на території західного берега р. Йордан. Адміністрація Білого дому досить критично висловлювалась з цього питання та виступала за запровадження мораторію на появу нових поселень. Втім, очолюваний Б. Нетаньяху ізраїльський уряд, до складу якого входять праві політичні сили на чолі з партією Лікуд, категорично виступав проти даного кроку. Причиною цього є те, що ізраїльські поселенці на західному березі р. Йордан виступають важливим електоратом, який на парламентських виборах підтримує правоконсервативні та правоцентристські партії, що протягом тривалого часу входять до урядової коаліції.

Одним із ключових питань, з приводу вирішення яких між США та Ізраїлем залишались суттєві розбіжності, стала іранська ядерна програма.

Ізраїль вимагає проведення більш жорсткої політики щодо Ірану, оскільки бачить у його ядерній програмі загрозу своїй безпеці. Однак у 2013 р. США пішли на зближення з Тегераном, а 14 липня 2015 р. був укладений Спільний всеосяжний план дій, що передбачав заморожування іранської ядерної програми в обмін на зняття міжнародних санкцій. Найбільш гостру критику дана угода викликала саме в ізраїльського керівництва. Єдиним прийнятним результатом переговорів з Іраном для ізраїльської сторони є повна відмова цієї держави від реалізації своєї ядерної програми. Турбує ізраїльське керівництво також і розвиток Тегераном ракетної техніки. Постійне збільшення дальності польоту та підвищення точності влучання іранських ракет збільшує ризики для Ізраїлю, який таким чином опиняється в зоні ураження іранськими стратегічними озброєннями (Cheban, 2021, s. 143).

В цих умовах, з метою розрядити ситуацію у стосунках з Тель-Авівом, Вашингтон був змушений піти на певні поступки Ізраїлю. Найважливішою з них стало укладання у вересні 2016 р. угоди, що передбачала надання Ізраїлю протягом 10 років військової допомоги на загальну суму 38 млрд. дол. Таким чином на сучасному етапі щорічна американська військова підтримка Ізраїлю становить 3,8 млрд. дол. Загалом же розмір загальної допомоги, яку Сполучені Штати надали своєму головному близькосхідному союзнику, станом на лютий 2022 р. склав 150 млрд. дол. (Vyshnyakov, 2023).

На сучасному етапі близько 20% оборонного бюджету Ізраїлю формується за рахунок американської військової допомоги. Це дозволяє зберігати високий рівень військово-технічної співпраці двох держав. Водночас, субсидуючи купівлю американського озброєння, уряд США прагне підтримувати власний ВПК, оскільки надана допомога має використовуватись передусім на придбання саме американської військової техніки (Solovei ta Mykhailov, 2016).

Своєрідною «компенсацією» з боку Вашингтону стало також позитивне вирішення т. зв. «справи Джонатана Полларда», американця єврейського походження, який у 1980-х рр., працюючи в аналітичному

управлінні військово-морської розвідки США, здійснював розвідувальну діяльність на користь Держави Ізраїль. Дж. Поллард, який станом на 2015 р. вже відсидів в американській в'язниці 30 років, був звільнений з-під варти після неодноразових звернень ізраїльської сторони. Втім, йому було заборонено виїжджати за межі території Сполучених Штатів. Відтепер Тель-Авів почав наполягати на тому, щоб Полларду було дозволено переїхати на постійне місце проживання до Ізраїлю, громадянство якого Дж. Поллард отримав ще в 1998 р., відбуваючи покарання.

Незмінною, не дивлячись на періодичні ускладнення двосторонніх відносин, залишалась і дипломатична підтримка, яку Вашингтон надавав Тель-Авіву в ООН. Зокрема, США неодноразово застосовували право вето під час голосувань в Раді Безпеки з резолюцій, що були спрямовані проти Ізраїлю. Слід відзначити, що у більшості випадків право вето, застосоване Сполученими Штатами, було пов'язано саме з підтримкою Ізраїлю. Так, у період з 1991 р. по 2011 рр. з 24 вето, які були змушені застосувати США, 15 були пов'язані із необхідністю підтримати свого ключового близькосхідного союзника. В цілому ж, як свідчить статистика, у 83 випадках, коли Вашингтон використовував право вето, 42 рази це вето стосувалось блокувань тих резолюцій, у яких містились засудження дій ізраїльської сторони (Vyshniakov, 2023; Bulin, 2023).

Період президентства Д. Трампа в історії американо-ізраїльських відносин позначений найбільш інтенсивним рівнем двосторонньої взаємодії та найбільш високим рівнем порозуміння між двома сторонами. США визнали ізраїльськими окуповані Ізраїлем Голанські висоти, вийшли з ядерної угоди з Іраном, запровадили проти Ірану ряд санкційних обмежень. Найбільш неочікуваним рішенням, яке викликало гостру критику багатьох арабських країн, стало те, що Сполучені Штати визнали Єрусалим столицею Держави Ізраїль та перенесли туди своє посольство.

План врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту (який отримав назву «Угода сторіччя»), що був запропонований Вашингтоном, також мав

яскраво виражений проізраїльський характер. План передбачав включення до складу Палестини всього західного узбережжя р. Йордан. При цьому ізраїльське населення, яке проживало на цих землях, мало залишитись. Це де-факто суттєво зменшувало площу території Західного берегу р. Йордан, яка реально знаходилась би під контролем ПНА. Під контроль Палестини мав перейти сектор Гази. Територію Західного берега р. Йордан та сектору Гази мав поєднати тунель або естакада над ізраїльськими територіями. Передбачалась можливість створення на території сектору Гази морського порту та аеропорту. Втім, будівельні роботи мали розпочатись не раніше, ніж через 5 років після підписання палестино-ізраїльської мирної угоди.

З метою забезпечення безпеки Ізраїлю «план Трампа» передбачав демілітаризацію Палестини. Новостворена Палестинська держава не мала права на створення власних армійських підрозділів (за винятком сил правопорядку). Військовий захист Палестини мав повністю взяти на себе Ізраїль. У той же час Тель-Авів отримував право блокувати постачання зброї до Палестини, а також ветоувати укладання тих міжнародних угод, що загрожували інтересам Ізраїлю. З метою компенсації Палестині територіальні та культурні втрати «план Трампа» передбачав виділення їй інвестицій на загальну суму 50 млрд дол. Втім, палестинська сторона відхилила мирні пропозиції американської сторони як не прийнятні (Parkhomchuk, 2021, s. 117-118).

Практика будівництва ізраїльських поселень на території західного берега р. Йордан була визнана республіканською адміністрацією Білого дому такою, що відповідає нормам міжнародного права. На сучасному етапі на західному березі налічується понад 150 ізраїльських поселень, у межах яких проживає за деякими даними близько 520 тис. осіб. Ще близько 20 тис. ізраїльських поселенців мешкають на території Голанських висот.

Інтенсивною в період президентства Д. Трампа залишалась і двостороння співпраця у військовій сфері. Ізраїль став першою країною, якій Сполучені Штати передали 3 протиракетні установки «Lockheed Martin», а

також 5 винищувачів F-35. Було досягнуто домовленість про передачу Ізраїлю до 2024 р. ще 50 одиниць такого роду техніки, що дозволить сформувати дві бойові ескадрильї.

Важливе значення з точки зору забезпечення безпеки Ізраїлю має американська військова присутність на території цієї країни. Станом на 2019 р. на території Держави Ізраїль перебувало 7 військових баз США. Серед них одна авіаційна «Airwing-7». Важливу роль відіграє і радіолокаційний центр «Дімона», розташований у пустелі Негев. Даний об'єкт призначений для спостереження за запусками балістичних ракет та їх перехоплення (Vergeles, 2020, s. 335-336).

Розглядаючи особливості американо-ізраїльської взаємодії в роки президентства Д. Трампа слід зазначити, що даний етап позначений продовженням мирного процесу на Близькому Сході. Зокрема, в 2020 р. за посередництва Вашингтону були підписані мирні угоди між Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном, Марокко та Суданом (Bulin, 2023). Наприкінці 2020 р. завершилась і «шпигунська епопея Полларда». Йому було дозволено покинути територію Сполучених Штатів, і він виїхав на постійне місце проживання до Ізраїлю.

Обрання на посаду президента США Дж. Байдена в 2020 р. зумовило певну еволюцію відносин між Вашингтоном та Тель-Авівом. Ізраїль з певною насторогою поставився до нової адміністрації Білого дому, побоюючись, що новий президент продовжуватиме політику Б. Обама щодо Ірану. У зв'язку з цим, згідно інформації американської сторони, прем'єр-міністр Ізраїлю Б. Нетаньяху навіть ініціював зниження рівня обміну розвідувальними даними зі Сполученими Штатами. Показовим є і факт відтермінування телефонної розмови між новообраним очільником Білого дому та прем'єр-міністром Ізраїлю, яка відбулась майже через місяць після того, як Дж. Байден вступив на посаду президента США. У той же час, слід зазначити, що попри наявність розбіжностей в американо-ізраїльських стосунках адміністрація Дж. Байдена не скасувала найважливіші рішення

попередньої адміністрації Білого дому, що стосувались Ізраїлю. Зокрема, щодо Єрусалиму та Голанських висот.

Початок президентства Дж. Байдена був позначений певним охолодженням стосунків між США та Саудівською Аравією і Єгиптом. Одним із проявів цього стало те, що під час вступу на посаду Дж. Байден зазначив, що в процесі впровадження своєї зовнішньої політики Сполучені Штати мають приділяти особливу увагу правам людини. Пролунала заява про те, що в разі, якщо Саудівська Аравія та Єгипет хочуть зберегти свої партнерські відносини зі США, то в цих країнах мають відбутись демократичні перетворення (Shved, 2021, s. 154-155).

Ізраїль, у свою чергу, відіграє важливу роль у формуванні неформального союзу з тими арабськими країнами, які підтримують статус-кво в регіоні та виступають проти можливої іранської агресії. Виведення американських військ з Афганістану та закриття Сполученими Штатами більшості своїх опорних пунктів на Близькому Сході може підштовхнути ці країни до активізації відносин з Ізраїлем. І в цьому питанні Ізраїль безумовно розраховує на підтримку з боку Вашингтону. На сучасному етапі Ізраїль розглядає і Саудівську Аравію, і Єгипет як частину помірної осі арабських країн у регіоні, з якими не тільки прагне співпрацювати з метою протидії Ірану, але й навіть вдається до лобіювання їх інтересів у США. Зокрема виступає за надання економічної допомоги обом цим країнам.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В постбіполярний період Ізраїль продовжує залишатись форпостом американських стратегічних інтересів на Близькому Сході, в той час, як Сполучені Штати надають Ізраїлю політичну та стратегічно важливу військово-технічну підтримку, а також економічну допомогу. На сучасному етапі Ізраїль щорічно отримує \$3,8 млрд. дол., а також має можливість отримувати найкращу американську зброю.

Сполучені Штати продовжують залишатись найбільшим економічним партнером для Ізраїлю. У той же час, варто відзначити, що за останні 20

років частка американської продукції у загальному товарообігу Ізраїлю неухильно скорочується.

Важливою для Держави Ізраїль є дипломатична підтримка з боку Вашингтону. В останній третині ХХ – першій чверті ХХІ ст. саме завдяки посередництву Сполучених Штатів Ізраїль уклав мирні угоди з Єгиптом, Йорданією, ОАЕ, Бахрейном, Суданом та Марокко, отримавши таким чином визнання від ряду країн арабського світу. Крім того, Вашингтон забезпечує Ізраїль також і постійною дипломатичною підтримкою по лінії міжнародних організацій.

При цьому важливо відзначити той факт, що між США та Ізраїлем відсутній договір про взаємодопомогу. Офіційно не існує жодного документа, який би покладав на Сполучені Штати обов'язок виступати на захист Ізраїлю. Проте, впродовж багатьох десятиліть «особливі відносини» між двома державами зберігаються, і зобов'язання Сполучених Штатів стосовно цієї країни залишаються неодмінним компонентом будь-якої близькосхідної стратегії Вашингтону.

У той же час, специфічною рисою «особливих відносин» між Ізраїлем та США є те, що вони будуються не на широкому спектрі глобальних питань (як, наприклад, стосунки між США та Великобританією), а мають певною мірою «ізраїлецентричний підхід». Це передбачає концентрацію уваги передусім на ситуації навколо Ізраїлю, або, як максимум, на ситуації, що пов'язана з Близьким Сходом (знову таки, – в контексті забезпечення безпеки Держави Ізраїль) і не торкається участі Ізраїлю в тих військово-політичних конфліктах, які відбуваються за межами даного регіону.

Що стосується протиріч, які існують між двома державами, то вони зосереджені передусім навколо «палестинського питання», будівництва ізраїльських поселень на території західного берега р. Йордан, реекспорту американського озброєння, проблеми захоплених Ізраїлем територій, іранської ядерної програми.

У той же час, не дивлячись на те, що у стосунках двох держав присутні певні проблемні поля, відносини США та Ізраїлю залишаються партнерськими, повністю відповідають стратегічним інтересам обох держав, відрізняються високим ступенем інтенсивності двосторонньої взаємодії та мають значний потенціал для подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булін, О., 2023. *Асиметрична стратегія Ізраїлю: заорука безпекового домінування в регіоні.* [online] (Останнє оновлення 10 Липень 2023) Доступно: <https://adastra.org.ua/blog/asimetrichna-strategiya-izrayilyu-zaporuka-bezpekovogo-dominuvannya-v-regioni> [Дата звернення 10 Вересень 2023].
2. Вергелес, А.В., 2020. Безпековий вимір американсько-ізраїльських відносин за президентства Дональда Трампа. *Наукові записки студентів та аспірантів. «Міжнародні відносини»*, 5, с. 331-342.
3. Вишняков, О., 2023 *Американсько-ізраїльська модель воєнної підтримки: чи спрацює це в Україні.* [online] (Останнє оновлення 13 Червень 2023) Доступно: <https://interfax.com.ua/news/blog/916494.html> [Дата звернення 10 Вересень 2023].
4. Коппель, О.А., 2009. Конфлікт шести десятиліть: еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 86 (II), с. 33-41.
5. Логвиненко, В.В., 2012. Американсько-ізраїльське військово-технічне співробітництво. *Наукові праці. «Історія»*, 159 (171), с. 52-56.
6. Мірошниченко, Б. 2023. *Війна не лишила їм вибору. Як Ізраїль став високотехнологічною військовою державою.* [online] (Останнє оновлення 18 Серпень 2023) Доступно: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/08/18/703349/#:~:text=%D0%9> [Дата звернення 10 Вересень 2023].

REFERENCES:

1. Bulin, O., 2023. *Asymetrychna stratehiia Izrailiu: zaporuka bezpekovoho dominuvannya v rehioni.* [online] (Ostannie onovlennia 10 Lypen 2023) Dostupno: <https://adastra.org.ua/blog/asimetrichna-strategiya-izrayilyu-zaporuka-bezpekovogo-dominuvannya-v-regioni> [Data zvernennia 10 Veresen 2023].
2. Verheles, A.V., 2020. Bezpekovi vymir amerykansko-izraillskykh vidnosyn za prezydentstva Donalda Trampa. *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv. «Mizhnarodni vidnosyny»*, 5, s. 331-342.
3. Vyshniakov, O., 2023 *Amerykansko-izraillska model voiennoi pidtrymky: chy spratsiuie tse v Ukraini.* [online] (Ostannie onovlennia 13 Cherven 2023) Dostupno: <https://interfax.com.ua/news/blog/916494.html> [Data zvernennia 10 Veresen 2023].
4. Koppel, O.A., 2009. Konflikt shesty desiatylyt: evoliutsiia blyzkoskhidnoho konfliktu u svitli yoho vplyvu na systemu rehionalnoi bezpeky. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 86 (II), s. 33-41.
5. Lohvynenko, V.V., 2012. Amerykano-izraillske viiskovo-tekhniche spivrobitnytstvo. *Naukovi pratsi. «Istoriia»*, 159 (171), s. 52-56.
6. Mirosnichenko, B. 2023. *Viina ne lyshyla yim vyboru. Yak Izrail stav vysokotekhnolohichnoiu viiskovoju derzhavoiu.* [online] (Ostannie onovlennia 18 Serpen 2023) Dostupno: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/08/18/703349/#:~:text=%D0%9> [Data zvernennia 10 Veresen 2023].
7. Parkhomchuk, A.D., 2021. Vplyv polityky SSHA na strukturni parametry Blyzkoskhidnoi rehionalnoi systemy. *Politykus. Naukovi zhurnal /*

7. Пархомчук, А.Д., 2021. Вплив політики США на структурні параметри Близькосхідної регіональної системи. *Політикус. Науковий журнал / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського*, 1, с. 115-120.
8. Соловей, І. та Михайлов, Ю. *США – Ізраїль: історична військова допомога. 16 вересня 2016.* [online] (Останнє оновлення 16 Вересень 2016) Доступно: https://lb.ua/world/2016/09/16/345264_ssh_aizrail_istoricheskaya_voennaya.html
9. Чебан, О.Я., 2021. Співробітництво Ізраїлю з США та ЄС щодо врегулювання проблеми ядерної програми Ірану. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 13(1), с. 140-148.
10. Швед В.О., 2021. Формування основних засад близькосхідної політики адміністрації Джо Байдена. *Проблеми всесвітньої історії*, 2(14), с. 147-163.
- Pivdennoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K. D. Ushynskoho*, 1, s. 115-120.
8. Solovei, I. ta Mykhailov, Yu. *SShA – Izrail: istorychna viiskova dopomoha.* 16 veresnia 2016. [online] (Ostannie onovlennia 16 Veresen 2016) Dostupno: https://lb.ua/world/2016/09/16/345264_ssh_aizrail_istoricheskaya_voennaya.html
9. Cheban, O.Ia., 2021. Spivrobotnytstvo Izrailiu z SShA ta YeS shchodo vrehuliuvannia problemy yadernoi prohramy Iranu. *Filosofiiia ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*, 13(1), s. 140-148.
10. Shved V.O., 2021. Formuvannia osnovnykh zasad blyzskokhidnoi polityky administratsii Dzhо Baidena. *Problemy vsesvitnoi istorii*, 2(14), s. 147-163.

Інформація про авторів

Онацький Максим Юрійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: m.j.onatskij@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6733-6137>.

Панасенко Ганна Сергіївна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: panasenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-5583X>.

Стаття надійшла до редакції: 01.11.2023 р.

Прийнята до друку: 22.11.2023 р.